

O KAMILAMA I LJUDIMA

(Edward W. Said: *Orijentalizam, Svjetlost, Sarajevo, 1999, prevodilac i recenzent Rešid Hafizović, urednik Jasmina Musabegović, lektor i korektor Nada Jurić*)

Za uticajnu studiju Edwarda W. Saida *Orijentalizam* obično se kaže da je jedna od najznačajnijih publikacija u toj oblasti. Na bosanski jezik ju je preveo prof. dr Rešid Hafizović, može se reći, sada već davne 1999. godine. Dakle, iako nije običaj da se piše kritika prevoda više od decenije nakon objavljivanja knjige, ovo je presedan s obzirom na to da je u pitanju važna knjiga, koja je štampana u 1.500 primjeraka i još uvijek se lako može naći po sarajevskim knjižarama. Pri tome, aktuelnost i značaj *Orijentalizma* ne jenjava, i kada Christopher Hitchens kaže da je knjiga, usprkos svemu, tokom četvrtine vijeka imala „galvanizirajući efekat“, tu je u pravu.

Prevodilac kojem imamo da zahvalimo intelektualni ovaj trud jeste Rešid Hafizović, profesor na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i čovjek koji se školovao, kako sam ističe, u Sarajevu, Zagrebu, Parizu, Oxfordu, New Yorku. Pri tome, radi se o intelektualcu koji, kako stoji na njegovom profilu na internetskoj stranici ove institucije (<http://www.fin.ba/posebni-programi/nastavno-osoblje/34-sadanji-profesori/137-prof-dr-reid-hafizovi>), govori arapski, engleski, francuski i italijanski.

Ovako izgleda engleski prof. Hafizovića: pored toga što se nije zamario da prevodi ustaljene nazive dobro poznatih djela, kao što je *Hiljadu i jedna noć* ili *Bakhe* pa u tekstu stoji *Arabian Nights* i *The Bacchae*, već tokom nasumičnog listanja knjige jasno je da tu nešto ne funkcioniše. Bez upoređivanja s originalom, jezik ovog prevoda je, blago rečeno, čudan, a pojedine rečenice djeluju kao sudoku.

Za početak možemo uzeti kao primjer samo neke od stranica koje počinju sa brojem 7:

Hajdemo upravo kazati za vrijeme bivajuće da je ono nešto više doli ono što se nadaje kao puko pozitivno znanje. (str. 75);

Atinjanin iz petog stoljeća dobrano je izgledao tako kao da se osjećao barbarinom koliko se pozitivno osjećao Atinjaninom. (!?)

Ili, stranica 72. gdje E. Said spominje izvještaj Hayter – *the Hayter Report* – odnosno, izvještaj iz 1961. koji se odnosi na razvoj orijentalističkih studija na britanskim univerzitetima. Prof. Hafizović to navodi kao – „*Hayten Report*.“

Tu je i opis obuće, „visoko kopčane cipele“ (str. 73). Prevodilac ne mora biti vičan haute couture i znati razliku između Gallianovih haljina koje nosi Andrej Pejić i haljina Vivienne Westwood, da shvati da je ova formulacija neobična.

Ili „zavodničko migoljenje“ (str. 78), odnosno *tempting suggestiveness* što je u ovom slučaju, ispada, stvarno tek bio prevodilački izazov.

Eshilova drama *Perzijanci* koju spominje Said u ovom je prevodu „najpostojanija atenjanska igra“ (*the earliest Athenian play extant*), a to, dakle, niti je nekakva igra, niti je postojana – kao da se radi o frizuri Heidi Klum koja ostaje stabilna i dok se Heidi baca iz aviona.

Ili, Saidovu rečenicu: *Secondly, there is the motif of the Orient as insinuating danger*, prof. Hafizović tumači kao: „Postoji motiv Orijenta kao podmetljive opasnosti“ (str. 77). Očito da treba tumačenje Hafizovićevih rečenica pa tako u prevodu *Orijentalizma* Drinka Gojković u izdanju beogradske izdavačke kuće *xx vek* stoji normalna rečenica: „Postoji motiv Orijenta kao nečega što insinuira opasnost.“

Ovo su samo neki od hitova sa samo deset listova iz knjige sa brojem 7, pa se samo može naslutiti čega još ima na preostalih 427 strana.

Ima, recimo, riječ „paslika“ koju prof. Hafizović upotrebljava u svakoj mogućoj prilici, na primjer:

Takve „paslike“ o Orijentu, kao što su ove paslike, jesu paslike u kojima se predstavlja ili zastupa jedna veoma široka bit, iako nemoguće razvučena, koja im omogućuje da budu dosegnute ili opažene... (str. 88).

Pitanje je kako je autor došao do ove riječi, s obzirom da je riječ „slika“, što je jedan od prevoda riječi *image*, vrlo uobičajena ne samo u bosanskom, već i u hrvatskom i srpskom jeziku, dakle, jezicima koji intelektualno radoznalom istraživaču mogu da posluže kao referenca i ilustracija. Paslika je, usput rečeno, naknadna slika koja nastaje nakon djelovanja optičkog nadražaja, ali to u ovom kontekstu zaista nema smisla.

Tu je i čudan problem sa ličnim imenima. Profesor Hafizović očito misli da je britanska književnica George Eliot muško, jer u čitavom prevodu *Orijentalizma* E. Saida na G. Eliot referira u muškom rodu, npr. „...Eliotov nezaboravni portret...“, „...Eliot nije pogriješio...“, a na stranici 242. stoji čak „George Elliot, koji nikada nije posjetio Orijent...“ Ovo je teško shvatljivo, jer čak i u originalu stoji: *Even George Eliot, who never visited the Orient herself*, ili tačnije, „Čak i George Eliot, koja nikad lično nije bila na Orijentu...“

Dalje, prof. Hafizović, recimo, nimalo nepoznati narod Čerkeze naziva „Circasijanci“ (str. 240), kao da su neki likovi iz *Zvezdanih staza*, dok mu je autor *Moby Dicka* Herman Melville – Mervill (str. 359), što je sve ukupno uvredljivo površno.

Pri tome, na samom početku drugog poglavlja (str. 143) postoje određene nejasnoće povodom poznatog romana Gustavea Flauberta *Bouvard i Pecuchet*. (Hitchens, recimo, piše da su Flaubertovi antijunaci koji demonstriraju da je „malo znanja opasna stvar“ (!) anticipirali tip filmova kao što je „Glup, gluplji“. A opet, i oni bi se bolje snašli u prevođenju Saida.) Prof. Hafizović, dakle:

1. roman (*novel*) prevodi kao „novela“;
2. Flaubertovi junaci koji su *clerks* tj. službenici, za njega su – „svećenici“ (!);
3. imenicu *sketch* (Said misli na skice za Flaubertov roman) Hafizović dosljedno prevodi kao „skečeve“ kao da su u pitanju skečevi Monty Pythona

Tako u ovom prevodu poznato djelo G. Flauberta ispada – novela koja je nastala po nekakvim skečevima i čiji su glavni junaci – svećenici! Uz sve to, jedan od junaka ovog francuskog pisca postaje „neočekivano nadarbenik lijepoga testamenta“. U prevodu ovog prevoda, ovo znači da je čovjek dobio nasljedstvo.

Osim nepoznavanja istorije i književnosti, Hafizović demonstrira i nepoznavanje popularne kulture pa tako ime američkog sedmičnika *Harper's Magazine* prevodi kao „Harperov magazin“ (str. 356). Kako da kažem, (i) ovo je vrlo neuobičajena prevodilačka praksa, osim ako ne postoji neka underground prevodilačka formacija koja nazive medija tipa *The Sun* i *Playboy* prevode kao „Sunce“ i „mlađi bogati čovjek koji voli da se zabavlja“.

Dalje, kod Saida imamo nimalo nepoznatu frazu *old boys network*, što se odnosi na bivše učenike iste i obično ekskluzivne škole koji su na visokim položajima u društvu. Ukratko – i po Bujasu – to je „mreža starih vukova“. Ni za jednu od ove dvije opcije se Hafizović nije odlučio, već za treću i, mora se priznati, kreativniju a ta je: „stari dječko ili stručna mreža“ (str. 374). Respect!

Stručno je objašnjen i sljedeći Saidov pasus u kojem on objašnjava gdje je smješten prorok Muhamed u Danteovom *Paklu*. Bogami, nije lijepo, ali što se mora, mora se. U originalu stoji, dakle, da je Muhamed „*endlessly being cleft in two from his chin to his anus like, Dante says, a cask whose staves are ripped apart*“. Pošto je ovo osjetljiva regija, korisnije je pogledati kako je to prevela Drinka Gojković: [prorok Muhamed je] „beskonačno rascpljen nadvoje, od brade do anusa. Dante kaže, bure čija su rebra rasturena“ (str. 95). U Hafizovićevoj, pak, džehenemskoj kama-sutri Prorok je „beskrajno vezan za usta i čmar nalik, veli Dante, bačvi čije prečke su rastavljene“ (str. 90). Ovom prilikom bih zamolila one kojima je jasan ovaj *bondage* i koji znaju kako izgleda kada je neko „beskrajno vezan“, da mi se jave na mail nakojembokuspavas@gmail.com.

No nismo još završili sa spolno-analnom regijom. Edward Said na jednom mjestu nabraja evropske pisce koji su putovali na Orijent i pri tome kaže da su među njima bili „Flaubert, Nerval, *Dirty Dick* Burton“. Ni ovo u teoriji nije komplikovano, nekoliko imena i jedan nadimak. No s obzirom da profesor Hafizović, da tako kažemo, poslovično nije sklon tome da prevodi strana imena, po njemu su na Orijent dolazili „Flaubert, Nerval, *prljavi penis* Burton...“ (str. 239)!

Iskreno se pitam, ali zaista!, kako se nijedan prevodilac prije Hafizovića nije dosjetio da, na primjer, prevodi ime strip-junaka Dicka Tracyja kao Penis Tracy? Ili da se ime američkog potpredsjednika iz prethodne američke vlade prevodi kao Penis Cheney? Richard tj. Dick Holbrooke je još dobro prošao što prof. Rešid Hafizović nije prevodio njegovu knjigu *To End a War*. (Ovo sve, da podsjetim, dolazi iz pera profesora koji je, kako navodi u svojoj zvaničnoj biografiji na Fakultetu islamskih nauka sa francuskog preveo i *La sexualité en Islam* autora 'Abd al-Wahhab Boudhiba.)

Back to Said.

Na istoj stranici (239) se kaže da su navedeni pisci tragali za drugačijom vrstom seksualnosti koja je „*more libertine and less guilt-ridden*“, odnosno, tragali su za seksualnošću koja je slobodnija i manje opterećena krivicom. Kod Hafizovića je to tip seksualnosti koja je – a opet zalazimo u sferu enigmatike – „možda više slobodna a manje razvratno jahajuća“. Daleka logika ovakvog prevoda je vjerovatno utemeljena na glagolu „jahati“ (*ride*) tj.

na njegovom past participu *ridden*, ali i to slabo šta pomaže jer se i u osnovnoj školi uči da *ridden* može značiti i *opterećeno, vođeno* (kao *guilt-ridden*).

I, na kraju, Edward Said piše o Cromerovom izvještaju objavljenom početkom 20. vijeka u kojem se navodi, kako tumači prof. Hafizović, da su britanski kolonisti afričkim urođenicima zabranjivali „mašinu za preradu pamuka“ (str. 52). Ovo je, *again*, nelogično i besmisleno i bez upoređivanja sa originalom. Kad se virne i u rječnik, jasno je da su kolonisti robovima zabranjivali džin, dakle, piće. Iako se i pomenuta mašina za pamuk na engleskom naziva *gin*, iz konteksta je jasno da je u pitanju zabrana alkohola, a ne nekakve preslice.

Ima tu još neobičnih rješenja. Zašto je, recimo, doušnik E. W. Lanea koji je pisao o Egiptu, šaik Ahmed, kojeg Said opisuje kao „bizarni jedač-stakla i poligamista“ (*a bizarre glass-eater and a polygamist*), u Hafizovićevom prevodu „poguzija i poligamista“ (203)?! *Poguzija* je turcizam za osobu koja voli da jede i, koliko ja znam, staklo je na dnu liste poželjnih prehrambenih artikala sve i da ne izlaziš iz eat-as-much-as-you-can prehrambenih koncerna.

Takođe, prevodilačka i anatomska je misterija kako je prof. Hafizović došao do sljedeće rečenice: „Semiti sliče čovjeku koji sjedi u kloaki očiju a čije obrve dotiču nebo“ (str. 295), (podsjećam – *nakojembokuspavas@gmail.com*). Ili rješenja da je pomenuti Edward W. Lane „pokopatelj“ (str. 207) klasičnog arapskog? Mislim, ove su riječi nezgrapne i kada se izgovaraju, a kamoli kada stoje u rečenici. Ili zašto je *screw propellor* – „brodski vijak“ (str. 364), a ne propeler („Brodski vijak se prilagodio oceanskim plovidbenim brodovima“)? Dalje, naš prevodilac je bio u stanju da sastavi rečenice poput „čudastveni niz njegova pregnuća“ (str. 85) ili „otkrivanje svrhe ponavljanja snagom revizije i izvotka“ (str. 168). Fakat, aferim!

Moram si dopustiti jednu privatnu refleksiju. Sav ovaj jezik me, naime, podsjeća na jednu moju bivšu prijateljicu koja je zbog rata srednju školu završila u švicarskom gradu Zugu (doduše, na baš i u cugu). Nakon povratka u Sarajevo, ona je pričala isto ovako kako prevodi Hafizović. Njeno je nesnalaženje u jeziku, pak, posljedica nesnalaženja u kulturi, ali i nedostatak truda i inteligencije, zbog čega su je ljudi u pošti i kafeima gledali čudno dok su pokušavali da dešifriraju šta želi da kaže. E, ali ona nije uzela da prevodi Saida. Kod Hafizovića je ovakav vokabular rezultat prenemaganja, intelektualne lijenosti, površnosti i, ukratko, jedne sasvim nušičevske pokondirenosti.

Konačno, pitanje je šta se u našem prevodu desilo sa kamilom u sljedećoj rečenici. Said na jednom mjestu kritikuje esej Bernarda Lewisa i njegov „Islamski koncept revolucije“ usljed čega se posebno osvrće na dio: *In the Arabic-speaking countries a different word was used for [revolution] thawra. The root th-w-r in classical Arabic meant to rise up (e.g. of a camel), to be stirred or excited, and hence, especially in Maghribi usage, to rebel...* Hafizović je skoro sve objasnio, ali je izbacio ono gdje u zagradi stoji ilustracija glagola propeti se „kao kamila“. No, problem je što Said dalje analizira upravo ovaj Bernardov dio s kamilom pa nastavak pasusa (u kojem se kamila vraća na scenu) kod Hafizovića – koji je ignorisao kamilu – djeluje još više zbunjujući. Šta, poređenje čovjeka sa kamilom, tj. životinjom, za prevodioca je bilo previše vulgarno (jer je link dokazao Darwin Charles...)? Sve ovo navodi na pomisao da prevodiocu nije bilo stalo ni do *Orijentalizma* ni do ljepote prevodilačkog procesa, već do CV-ja u kojem će, po svaku cijenu, da stoji Saidovo ime.

Kad smo već na tom terenu, možda u rasvjetljavanju činjenice šta je uzrokovalo ovakav prevod može pomoći zvanična biografija profesora Hafizovića sa web-stranice Fakul-

teta islamskih nauka i u odnosu na koju i hromozomska nomenklatura gorepomenutih kamelida djeluje jednostavno. Jer, ispostavlja se da je i ovo dokument koji – začudo, s obzirom na svoj obim – ima nevjerovatnu količinu grešaka koje nisu samo tipfeleri. Evo nekih: „transkated“ umjesto „translated“, „Franch“ umjesto „French“, „thirth“ umjesto „third“ („24.10.2009. Resid Hafizovic has gained major Award of The Thirth International Al-Farabi's Award“). Pri čemu u nazivima institucija gdje je prof. Hafizović stekao ovo obrazovanje – fali slova: „institutu Catholique“ i „departmen of pure philosophy“ (!) Profesor uz jednu od bibliografskih jedinica navodi da izvjesni rad iz oblasti orijentalne filozofije „has to be published in Sarajevo during 2009/10 year“, što je neobična formulacija koja znači da izvjesni rad „mora biti objavljen“, i to u godini koja je već iza nas. Sajens fikš, kažem ja!

Dalje, to je CV u kojem stoji da je kandidat „finely“ stekao doktorat, umjesto „finaly“, šta god da je bila namjera autorova, a čudi takođe da profesor Hafizović ne zna da je prefiks „hijero“ koji se u našem jeziku odnosi na sakralno u engleskom se piše „hier“ („God's Spirit and His hijerohistorical rhythms“). Ako neko smatra da je sve navedeno trivijalno, možda budu indikativni sljedeći primjeri iz CV-ja ovog uglednog profesora. Za svoj rad koji, valjda, uskoro treba biti objavljen, Hafizović navodi „fortcaming very soon“ što je – uz ubacivanje omiljenog slova H – greška koju teško da bi napravio i osnovac. A kako prof. Hafizović voli da istakne u svojim intervjuima i dr. medijskim nastupima, od 2005. godine je član Iranske filozofske akademije. Iran je, da podsjetim, ona država čije vlasti, po izvještajima *Human Rights Watch*-a, godišnje pogube najviše zatvorenika, odmah iza Kine (v. šarmantni putopis prof. Hafizovića iz Irana objavljen u *Magazinu Dani* br. 655/656, 1.1.2010).

Još je neobičnija bibliografska jedinica u CV-ju profesora i akademika Hafizovića pod rednim brojem 18. koju vrijedi navesti u cjelini: „18. Commentary on Fusus Al-Hikam, by Abdullah efendi Al-Bosnawy, in four volums, (about 2000 pages), my transtalition form Arabic Manuscript into Bosnian. The first two volums have already published in 'Ibn Sina' Institute in Sarajevo. The last two volumes will be published, in shaAllah, in next two years.“ Dakle, teško je reći šta je ovde šokantnije: navođenje broja stranica da bi se ukazalo na marljivost samog autora, pogrešno napisana riječ prevod („transtalition“ umjesto „translation“!) ili posljednja rečenica u kojoj se kaže da će „posljednja dva toma biti objavljena za dvije godine, uz Alahovu pomoć“.

Indeed, u čitanju ovakvog (prevoda) *Orijentalizma*, Allahova asistencija je u svakom smislu dobrodošla.